



VLADIMIR SAZONOV

**VALGEVENE PUTINI
REŽIIMI HUVISFÄÄRIS
JA SELLEST TULENEVAD
VÕIMALIKUD
JULGEOLEKUOHUD
BALTI REGIOONILE**

VLADIMIR SAZONOV

Sisekaitseakadeemia sisejulgeoleku instituudi teadur

**VALGEVENE PUTINI
REŽIIMI HUVISFÄÄRIS
JA SELLEST TULENEVAD
VÕIMALIKUD
JULGEOLEKUOHUD
BALTI REGIOONILE**

Autoriõigus: Sisekaitseakadeemia 2019

www.sisekaitse.ee/kirjastus

SISUKORD

Sissejuhatus	4
Vene maailm ja Putini ambitsioonid	5
Venemaa kartused ja ootused seoses Valgevene ja Lukašenkaga	7
Litriigi leping Venemaa ja Valgevene vahel	10
Ühine sõjaline doktriin ja koostöö	11
Kremlisurvepakett	12
Kokkuvõtte ja soovitus	15
Kirjandus	16

SISSEJUHATUS¹

Selles mõttepaberis arutletakse Valgevene ja Venemaa Föderatsiooni viimase aja suhete üle ning vaadeldakse, kuidas see võib mõjutada Baltimaade regiooni julgeolekut ja milliseid arengustsenaariume võib see kaasa tuua. Ei tasu unustada asjaolu, et Valgevenel on ühine piir nii Läti kui ka Leeduga ning Lõuna-Eesti piirist on Valgeveneni umbes sama pikk maa kui Tartust Tallinnasse, vaid 180–190 kilomeetrit. Oluline on ka see, et Valgevene on regioonis nii poliitilises kui ka majanduslikus mõttes arvestatav riik, kellel on piir Läti, Leedu, Poola, Venemaa ja Ukrainaga. Valgevenes elab üle 9 miljoni inimese (rohkem kui kõigis kolmes Balti riigis kokku) ja pindalalt on see ligi neli korda suurem kui Eesti. Valgevene pole rikas maa, kuid sellel on potentsiaali ja selle SKP on ligi 60 miljardit USD. Loodusvaradest on Valgevenel palju soola, lisaks leidub mingil määral naftat, suuremas koguses põlevkivi ja rohkelt turvast. Seega võib Valgevene olla mitmel põhjusel Moskva huviobjektiks ja selle üle selles mõttepaberis pikemalt arutleme.



Allikas: <https://usercontent2.hubstatic.com/13574711.png>

Valgevene

Rahvaarv: 9,5 miljonit

Pindala: 207 595 km²

SKP: ca 60 miljardit USD

Oletame, et leiab aset Valgevene sügav integratsioon nn liitriigi (ehk Venemaa Föderatsiooni) koosseisu või vahetub Valgevenes valitsus ja Minskis ei valitse enam Moskvale lojaalne Aleksandr Lukašenka, vaid näiteks läänemeelne režiim. Mida võib see kaasa tuua? Milline võib olla Moskva reaktsioon? Kuidas see võib mõjutada Baltimaade julgeolekut? Kuidas see võib mõjutada Venemaa Föderatsiooni ja lääne (eriti Ida- ja Põhja-Euroopa) suhteid tervikuna?

Mõtleme ka sellele, milleks tuleks valmistuda juhul, kui leiab aset halvim stsenaarium ja Venemaa neelab Valgevene. 2019. aasta märtsis ilmunud Eesti välisluureameti aastaraamatust loeme: „Venemaa ja Valgevene pidevad majandustülid ning Valgevene katsed ajada iseseisvat välispoliitikat on pannud Venemaa juhtkonna muretsema oma mõjuvõimu pärast Valgevenes ning suurendama survet Valgevene juhtkonnale.”²

¹ Mõttepaber on 2018. aasta märtsis Diplomaatias (lk 11–13) ilmunud artikli edasiarendus (vt Sazonov 2019). Tänan Erkki Koorti kommentaaride ja heade ettepanekute eest.

² Vt Valgevene – Kreml tugevdab haaret, lk 24–27. Eesti rahvusvahelises julgeolekukeskkonnas 2019, Välisluureamet, <https://www.valisluureamet.ee/pdf/raport-2019-EST-web.pdf> (viimane külastus 12.3.2019).

VEENE MAAILM JA PUTINI AMBITSIOONID

Agressiivne revanšistlik Putini režiim on viimasel aastakümnel näidanud üles soovi taastada oma kontrolli postsovetlikus ruumis ning tundnud suurt huvi Ida- ja Põhja-Euroopa vastu. Seda kinnitavad mitmed Venemaa Föderatsiooni agressiivsed välispoliitilised sammud (sh Venemaa Föderatsiooni sõjaline sissetung Gruusiasse 2008. aastal¹ ja Ukrainasse 2014. aastal², samuti on Moskva näidanud oma hübriidsõjaarsenali³ nii Krimmi annekteerimisel⁴ kui ka sõjalises sekkumises Ida-Ukraina aladel⁵), Kremli retoorika ja Venemaa Föderatsiooni juhi Vladimir Putini enda sõnad, et „Nõukogude Liidu kokkuvarisemine oli 20. sajandi suurim geopoliitiline katastroof“.⁶

Vladimir Putini unistus oleks muidugi mingi Nõukogude Liidu laadse impeeriumi taastamine, et Venemaast saaks taas ülivõim ning et Venemaa poleks enam regionaalne jõud nagu näiteks Türgi või Iraan. Kõik Kremli ponnistused on viimastel aastatel tehtud selle nimel, et muuta Venemaa taas suureks. Kuid Putini režiim ei suuda sageli säilitada oma mõjusfääris alasid, mida Moskva on aastaid pidanud oma otsesteks mõjualadeks ehk vasallideks. Euroopas näeb Kreml enda jaoks strateegiliselt väga olulistena Ukrainat ja Valgevenet. Kreml on viimased 27 aastat üritanud neid endaga siduda ja muuta neid vasallriikideks või puhverriikides NATO, Euroopa Liidu ja Venemaa Föderatsiooni vahel.⁷

Nagu märkis Z. Brzezinski kunagi õigesti, on Ukraina Moskva jaoks „oluline ruum Euroaasia malelual“.⁸ Sama võib väita Valgevene puhul, mis on Kremli jaoks muutunud olulisemaks pärast 2014. aasta sündmusi, kui Venemaa kaotas oma mõjusfäärist Ukraina. Valgevene nagu ka Ukraina mängib suurt rolli Kremli jaoks, sh nii poliitilises kui ka majanduslikus aspektis, kuna Valgevene majandus ja välispoliitika on tihedalt seotud Venemaa omaga. Olulist rolli mängib see riik ka Putini *Pax Russica* kontseptsiooni seisukohast, kus Moskva lähtub vene imperialistlikust ideoloogilisest alusdogmast (tekkis ilmselt 17.–18. sajandil), millest hakati rääkima alates 19. sajandil kui Vene tsivilisatsiooni kolmainsusest (*о триединстве русского, беларуского и украинского народов*⁹).

Vladimir Putin arvab, et ukrainlased ja venelased on üks rahvas ja peaksid kuuluma nn Vene maailma.¹⁰ Sama arvab Vladimir Putin ja tema ringkond ka valgevenelaste kohta, soovides Valgevenet veel rohkem integreerida Venemaaga, mis tähendaks sisuliselt Valgevene niigi hapra suveräänsuse kadumist. Paljud on viimasel ajal rääkinud Kremli katsetest Valgevene alla neelata.¹¹ Venemaa uut ideoloogilist suunda on katsunud postuleerida Venemaa Föderatsiooni peamine ideoloog ja poliititehnoloog Vladislav Surkov, kes väitis hiljuti „et riik Venemaa jätkub, ja see on uut tüüpi riik, millist meil veel pole olnud“.¹²

1 Salum, Saumets 2018.

2 Howard, Puhkov 2014.; Rácz 2015.

3 Sazonov 2017: 239–242.

4 Mölder, Sazonov, Värk 2015: 77–104; Mölder, Sazonov, Värk 2014: 2148–2161; Sazonov 2017.

5 Rácz, 2015.

6 Putin 2005.

7 Carik, Sivinckij 2016.

8 Zbigniew 1997: 46.

9 Florja 1997: 9–27.

10 Putin 2015a; Putin 2015b.

11 Vt nt Dyer 2018.

12 Surkov 2019.

Tõepoolest on uudust, kuid uudne on vast see, et Venemaa on hübriidriik, mis toodab ja levitab hübriidohte.¹³ Seda pole varem olnud. Vladislav Surkov rõhutab veel ka seda, et vene ajaloos oli teada neli peamist riigimudelit, mida võib tema arvates nimetada nende rajajate järgi: Ivan III riik (Moskva suurvürsti riik, 15.–17. sajand, mille ühe suurimaks vallutajaks oli Ivan IV Julm, kes vallutas Kaasani, Astrahani, Siberi khaaniriigi), Peeter I riik ehk Venemaa impeerium (18.–19. sajand), Lenin riik ehk Nõukogude Liit (20. sajand) ja Putini riik (21. sajand).¹⁴ Vladislav Surkov rõhutab artiklis, et „Putini suur poliitiline masin alles võtab hoogu, häälestades ennast pikale, kauakestvale ja huvitavale tööle” ning võrdleb Mustafa Kemal Atatürgi Türgit ja de Gaulle’i Prantsusmaad Putini Venemaaga.¹⁵

Nagu näha üritab ideoloog Surkov õigustada agressiivset imperialistlikku putinismi ning rõhutab, et see on justkui Venemaa pikaajaline stabiilne võimetus ja uus tohutu areng ehk omamoodi uus riik. Surkovi arvates jääb Putini riik kestma veel kauaks, nagu kunagi sarnaselt rääkis Kolmanda Reichi peapropagandist ja ideoloog Joseph Goebbels. Sarnaselt Goebbelstile, kes rääkis Hitleri tuhandeaastasest Saksamaast, rõhutab ka Surkov oma kirjutistes ja kõnedes Putini Venemaa pikaajalist kestust:

*isegi paljude aastate pärast on Venemaa veel Putini riik.*¹⁶

Moskva manipulatsioonid Ukrainas pärast oranži revolutsiooni ja president V. Janukovitši ajastul, pidev surve Kiievile ja ukrainlastele, Kremli-meelse Ukraina presidendi Janukovitši ebapädev korruptiivne valitsemine ning mitmed teised asjaolud põhjustasid 2013. aasta lõpus Maidani sündmused, mille tulemusena kaotas Moskva kontrolli Ukraina üle.¹⁷ Seetõttu hõivas Kreml 2014. aasta kevadel Ukrainalt Krimmi¹⁸, inkorporeeris selle Venemaa Föderatsiooni koosseisu ning tegi katse luua Ida-Ukraina aladel nn Novorossija – terroristlike riikide moodustist, mis alluks otseselt Kremlile, kuid see plaan kukkus suures osas läbi.¹⁹ Kreml suutis Ida-Ukraina okupeeritud aladel luua vaid kaks väiksemat riigilaadset moodustist: nn Luganski ja Donetsk rahvavabariigi. Venemaa Föderatsiooni rahvusvahelise õiguse rikkumise aspekti sissetungil Ukrainasse on oma raamatus põhjalikult vaadelnud Sergey Sayapin ja Evhen Tsybulenko.²⁰

Kuna Ukraina on Kremli geopoliitilisest haardest 2013.–2014. aasta sündmuste käigus välja libisenud, on Kremlil ainsaks pääsuks Poola territooriumile ja Kesk-Euroopasse jäänud Kaliningradi oblast ja Valgevene, mille külge on Moskva puugina kinnitunud.

13 Neneth 2015.

14 Surkov 2019.

15 Surkov 2019.

16 Surkov 2019.

17 Koškina 2015.

18 Mölder, Sazonov, Värk 2014: 2148–2161; Mölder, Sazonov, Värk, 2015: 1–28.

19 Tymchuk *et al.* 2016.

20 Sayapin, Tsybulenko 2018.

VENEMAA KARTUSED JA OOTUSED SEOSSES VALGEVENE JA LUKAŠENKAGA

Õppinud Ukraina kogemusest, kus Kremli strateegia sisuliselt läbi kukkus ja kus Moskva peab mitme-dimensioonilist hübriidsõda²¹, mille üheks osaks on laiahaardeline infosõda²², hoiab Venemaa üleval külmutatud konflikti Donbassis ning Vladimir Putin on otsustanud aina rohkem siduda Valgevenet oma riigi ja režiimiga. Nagu on õigesti märgitud välisluureameti aastaraamatus 2019: „Vladimir Putini neljanda ametiaja algul intensiivistas Venemaa jõupingutusi Valgevene tihedamaks sidumiseks Venemaaga.”²³

Valgevene allaneelamisega ei nõustu kuidagi president Aleksandr Lukašenka, pikaajaline Valgevene riigi juht, keda on vahel nimetatud Euroopa viimaseks diktaatoriks. Viimasel ajal on Venemaa Föderatsiooni surve Valgevenele suurenenud, kasvanud on infomõjutustegevus, kasutakse ohtralt trollimist, majandust ja poliitilist survet Minskile. Eriti süvenes see 2018. aastal. Viimasel ajal on palju räägitud sellest, mida Venemaa teeb seoses Valgevenega. Oli hirm, et pärast Venemaa-Valgevene ühist sõjalist õppust Zapad-2017²⁴ ei viigi Venemaa Valgevenest vägesid välja, vaid okupeerib selle, kuid õnneks nii ei juhtunud.

On jäänud mulje, et Moskvast kardetakse paaniliselt, et kui peaaegu 65-aastane Aleksandr Lukašenkaga (sünd 1954) midagi juhtub või on ta mingil põhjusel sunnitud võimust loobuma (tervislikel põhjusel, surm, riigipööre vms), võib Valgevenes toimuda värviline revolutsioon (nt toimub midagi analoogset Ukraina Maidani sündmustele).²⁵ Selle tulemusena pole välistatud, et Valgevenes võib kujuneda olukord sarnaselt Ukraina 2013/2014. aasta stsenaariumile ehk siis võib Minsk teha pöörde Euroopa poole. Moskvale tähendaks see ilmselt kontrolli kaotamist Valgevene üle. See võib panna Kremli veel rohkem survestama Minski või siis, kui Lukašenka enam ei ole võimul, võib Venemaa rakendada hübriidsõja (sh sõjalisi) meetodeid nagu ta teeb seda Ukrainas.

Milline oleks sellisel juhul lääneriikide reaktsioon? See võib olla analoogne sellega, mida tegid lääneriigid pärast Krimmi annekteerimist: Venemaa poliitiline ja majanduslik survestamine ning lisasanktsioonid. Võimalik,



A. Lukašenka ja V. Putin Moskvast 2012. Allikas: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b4/CSTO_Collective_Security_Council_meeting_Kremlin%2C_Moscow_2012-12-19_01.jpeg

21 Vt Venemaa hübriidsõjast Ukrainas – Franke 2015; Bērziņš 2015.

22 Müür, Mölder, Sazonov, Prullmann-Vengerfeldt 2016: 28–71; Mölder, Sazonov 2018: 308–328.

23 Välisluureamet 2019: 24.

24 Õppus Zapad 2017 kohta vt Ventsel, Sazonov, Saumets 2018.

25 Cordesman 2014.

et seekord oleks lääs juba palju resoluutsem kui 2014. aastal. Ilmselt teravneksid Venemaa ja lääne suhted veelgi ja suureneks hirm Venemaa võimaliku sissetungi ees Euroopasse (nt et Venemaa tungib läbi Valgevene alade. Seda on muide juba kardetud sõjaliste õppuste Zapad-2017 ajal). Valgevenes Lukašenka võimult taandumine (nt surma tõttu või riigipöörde tagajärjel) ning Minskis alanud nn Maidan (meeleavaldused, revolutsioon vms) oleks see, millele Venemaa vastaks ilmselt hübriidsõjaga. See looks üpris ebastabiilse ja ohtliku olukorra, mis mõjutaks negatiivselt kogu Balti-Poola regiooni, sh kajastuks Balti riikide julgeolekupoliitilises olukorras, ilmselt mõjutaks ka mingil määral majandust.

Võib juhtuda ka nii, et Lukašenka mantlipärija (keegi NN) ei saa hakkama kääri riigiga ja sattub analoogsesse olukorda nagu Janukovič või Venezuela president Nicolás Maduro, kelle valis H. Chávez oma mantlipärijaks veel 2011. aastal, paar aastat enne oma surma. Kuigi Maduro polnud Chávezi karismat, legitimeeris Chávezi toetus Maduro võimu. Igal juhul põhjustas Maduro valitsemine riigis mitmeid tõsiseid probleeme, algasid rahutused ja selleks et päästa Maduro režiim, sekkus Moskva Venezuela asjadesse.²⁶

Koos Valgevenega kaotaks Kreml rohkem ainult majanduslikult, kuna Venemaa Föderatsiooni jaoks on Valgevene mitte pelgalt oluline äripartner, vaid ka tähtis turg. Lisaks saab Venemaa Valgevene kaudu Euroopa kaupu ja saadab ka ise Euroopasse oma kaupu, justkui oleks need Valgevenes toodetud. Samas on majanduslik aspekt vaid üks osa. Valgevene on oluline Kremli jaoks ka gaasi ja nafta müügi tõttu, mitte ainult ostjana, vaid Venemaa Föderatsioon on huvitatud naftatorudest, mis läbivad Valgevene territooriumi ning viivad gaasi ja naftat Poola, Saksamaale ja Baltimaadesse.

Kõige olulisem on poliitiline aspekt, kuna see tähendaks Moskva mõjusfääri kahanemist Euroopas, eelkõige Balti regioonis. See vähendaks ka Venemaa võimalust survestada Ukrainat, enam poleks võimalik kasutada Minskis amortisaatorina, näiteks selleks, et viia läbi Minski kõneluste taolisi läbirääkimisi, kui selline vajadus taas tekiks. Sõjalis-poliitilises ja strateegilises osas kaotaks Venemaa Valgevene kui sõjalise partneri ja Zapadi õppusi ei oleks võimalik enam läbi viia Valgevene aladel. Sõjanduskoostöö kuivaks kokku või kaoks sootuks.

²⁶ Sazonov 2019b.



Venemaa naftatorud Ukrainas ja Valgevenes. Allikas: dw.com; <https://belarusdigest.com/sites/default/files/pipelines.png>

Pole välistatud, et Valgevene võiks kunagi sattuda NATO huvisfääri, nii juhtus ju Ukrainaga. Kui nii läheks, tähendaks see Suvaški koridori olulisuse kadumist Venemaa Föderatsiooni jaoks. Seda saab praegu vajaduse korral kasutada trumbina Poola ja Baltimaade vastu ning ähvardada neid selle koridori sulgemisega.

Putinile on vaja Valgevenet ka selleks, et tagada oma režiimi jätkusuutlikkus vähemalt 5–10 aasta jooksul, seetõttu on vaja hoida Valgevenet oma mõjusfääris ja liita see kõvasti Venemaaga, et hiljem serveerida seda oma rahvale kui suurt geopoliitilist edu ja saavutust, sest Venemaa rahva joovastunud hüsteerilised karjed „Крымнаш” on ammu vaibunud. Ka Süürias polnud Kremli ponnistused nii edukad kui loodeti. Putini režiimi populaarsus on kahanemas, nagu ka venemaalaste sissetulek ja riigi majandus. Samas hakkab Vene riigis aina rohkem valitsema masendus ning selle probleemi lahendamiseks on Kremlile hädasti vaja uut võitu. Kuna vene rahvas on tüdinemas sõdadest, siis rahumeelne Valgevene sulandumine Venemaasse oleks Putini jaoks parim valik.

LIITRIIGI LEPING VENEMAA JA VALGEVENE VAHEL

Lepingu Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene Vabariigi liitriigi kohta allkirjastasid Moskvas Valgevene president Aleksandr Lukašenka ja tollane Venemaa Föderatsiooni president Boriss Jeltsin 1999. aastal. 71 artiklist koosnev leping algab järgmise sissejuhatava tekstiga:

Venemaa Föderatsioon ja Valgevene Vabariik, juhindudes Venemaa ja Valgevene rahvaste tahtest ühinemiseks ning tuginedes nende ajalooliste saatuste ühisusele, hoolitsedes oma kodanike eluliste huvide eest; olles veendunud selles, et liitriigi loomine võimaldab ühendada pingutusi mõlema riigi sotsiaal-majandusliku progressi huvides; lähtudes püüdlusest jätkata integratsiooniprotsesse, millele on pandud alus 2. aprilli 1996. a Venemaa ja Valgevene Ühenduse Moodustamise Lepingu, 2. aprilli 1997. a Valgevene ja Venemaa Liidu Moodustamise Lepingu ja 23. mai 1997. a Valgevene ja Venemaa Liidu Põhikirjaga ning samuti viies ellu 25. detsembri 1998. a Venemaa ja Valgevene Edaspidise Ühinemise Deklaratsiooni sätteid; kinnitades ustavust ÜRO Põhikirja printsiipidele ja soovides elada rahus ja heanaaberlikes suhetes teiste riikidega; tegutsedes kooskõlas rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud printsiipide ja normidega, leppisid kokku alljärgnevas.²⁷

Selle bilateraalse lepingu teises artiklis on seletatud lahti Venemaa ja Valgevene loodud liitriigi eesmärgid, kuid alljärgnevalt on esitatud vaid mõned olulised aspektid:

vennasrahvaste osaleja-riikide rahuarmastava ja demokraatliku arengu tagamine; sõpruse tugevdamine, heaolu ja elatustaseme tõstmise tagamine; ühise majandusliku ruumi loomine sotsiaal-majandusliku arengu tagamiseks osaleja-riikide materiaalse ja intellektuaalse potentsiaali ning majanduse toimimiseks vajalike turumehhanismide alusel.²⁸

Osa neid eesmärke on (kui uskuda andmeid) juba täidetud, näiteks ühise majandusruumi loomine. Samas leidub ka neid punkte ja sätteid, mida ei ole ellu viidud, ning lisaks on punkte, kus Minskil ja Moskval on lausa erimeelsusi. Näiteks ei ole Minsk tunnistanud Krimmi Venemaa Föderatsiooni osana, kuigi Krimmi annekteerimisest on möödunud juba viis aastat.²⁹ See (ja veel mõned teised asjaolud) näitab, et Valgevenes on säilinud mingit laadi vastupanu Kremli survele, kuid küsimus on, kui tõsine ja jätkusuutlik see on. Kui suureks see osutub näiteks võimaliku hübriidkonflikti puhul? Seda saab vaid oletada. Igal juhul survestab Kreml Minski üha enam.

²⁷ Dogovor ...

²⁸ Dogovor ...

²⁹ Толкачева 2018.

ÜHINE SÕJALINE DOKTRIIN JA KOOSTÖÖ

Valgevene ja Venemaa on teinud sõjalist koostööd juba aastaid. Samas on oluline, et selle koostöö formaat on mitmetahuline ja väljendub mitmes sfääris. Venemaa jaoks on Valgevene sõjalisest vaatevinklist strateegiline sõlmkoht. Üks oluline sõjalise koostöö vorm on ühised sõjalised õppused Zapad. Need on tuntud juba külma sõja ajast, kui Nõukogude Liit ja Varssavi ploki esindajad korraldasid mastaapseid sõjalisi õppusi lääne sõjalises ringkonnas, paljuski eesmärgiga hirmutada länt. 1999. aastal otsustas Venemaa need õppused taaselustada ning alates 2009. aastast korraldavad Venemaa Föderatsioon ja Valgevene neid taas,³⁰ õppused toimuvad iga nelja aasta järel (2009., 2013. ja 2017. aastal). Viimane õppus toimus 2017. aastal sügisel.³¹ Õppusele Zapad 2017 pühendatud kogumiku sissejuhatuses kirjutame koos Andreas Ventseliga järgmist:

Venemaa ja Valgevene ühisõppuse nimetus Zapad pole valitud sugugi mitte juhuslikult ja sellel on oma ajalooline traditsioon: NSV Liit ja Varssavi pakti riigid korraldasid külma sõja ajal sama nimetusega ning paljuski sarnast sõjalist strateegilis-operatiivset õppust aastatel 1973, 1977, 1981, 1984 ja 1985. Seega peeti Zapadit esimest korda juba 1973. aastal. 1970ndatel ja 1980ndatel oli Zapadil lisaks sõjalis-tehnilistele sihtidele propagandistlik eesmärk: Moskva soovis demonstreerida NSV Liidu sõjalist võimsust ning hirmutada mastaapsete ja võimsate õppustega Lääne- ja Kesk-Euroopa riike, kes ei olnud liitunud Varssavi paktiga. Selles mõttes oli eriti märkimisväärne Zapad-814, mida korraldati 4.–12. septembril 1981 Valgevene, Baltikumi ning Kiievi sõjaväeringkondade territooriumil. See oli üks ajaloo suurimaid sõjalisi õppusi, millesse oli kaasatud ligikaudu 100 000 nõukogude sõjaväelast ja hulk erinevat sõjatehnikat. NSV Liidu ja Varssavi pakti süsteemi lagunemine ning kehv majanduslik olukord sundisid aga Kremli 1980ndate lõpus ja 1990ndate alguses loobuma mitmest grandioosest plaanist ja auhnest projektist. Muu hulgas pidi Moskva olulisel määral „kärpima ambitsioone, mis puudutas ka Zapadit”.³²

Venemaa ja Valgevene ühised sõjalised õppused ning muu sõjaline koostöö peegeldub kavandatavas liitriigi sõjalises doktriinis, mille Putin kiitis heaks 2018. aasta lõpus.³³ Kuid jätame sõjalise aspekti kõrvale ja vaatame, kuidas on Moskva veel survestanud Minskit ja Lukašenkak isiklikult. Kahtlemata ei tasu unustada, et Venemaa Föderatsioon on väga arvestatav sõjaline jõud ja selle sage demonstreerimine läänele võib olla ka üks Minski survestamise viise.

30 McDermott 2009.

31 Suhhankin 2017; Wilk 2017.

32 Sazonov, Ventsel, 2018: 7–8.

33 Rasporjazhenie ...

KREMLI SURVESTAMISE PAKETT

Venemaa Föderatsioon on pikki aastaid survestanud Valgevenet ja selle juhti Aleksandr Lukašenkat. Selleks on Kreml kasutanud poliitilisi ja majanduslikke meetmeid ning infooperatsioone ja teisi mõjutusvahendeid. Mainime vaid mõnda neist: piimasõjad³⁴, mille algatas Venemaa Föderatsioon Valgevene vastu 2009. aasta alguses ning mis on tekitanud pingeid Minski ja Moskva vahel ja tekitanud Valgevene piimaärile kahju. Sõjalise õppusega Zapad 2017 olid seotud ka kartused, et Venemaa okupeerib Valgevene ega vii oma vägesid sealt enam välja (seda kardeti Ukrainas, aga ka mujal). Seda kartis ilmselt ka Lukašenka ise. 2018. aasta lõpuks survestas Moskva Valgevenet veel rohkem Venemaaga integreeruma.

Venemaa Föderatsioon on asunud ka liitriigi lepingut üle vaatama.³⁵ Sellest on rääkinud ka Venemaa Föderatsiooni suursaadik Valgevenes Mihhail Babitš, kes rõhutas jutuaajamises ajakirjanikega: „Hetkel toimub Liitriigi lepingu kõikide sätete inventarisatsioon plokkide kaupa: majanduslik, sotsiaalne, riigijuhtimise organid, julgeolekuküsimused ja sõjalis-tehniline koostöö. Lepingu kõiki aspekte, millele oli alus pandud 1999. a. vaadeldakse vastavates valitsusorganites.” Venemaa Föderatsiooni suursaadiku Babitši sõnul on see seotud sellega, et Venemaa ja Valgevene ning mõned teised riigid kirjutasid 2014. aastal alla Euraasia majandusliku liidu lepingule ja kuna suursaadiku väitel „osa liidulepingu sätteid on võetud välja ja tõlgitud Euraasia tasemele, seetõttu on oluline mitte dubleerida volitusi, mis on antud Euraasia organitele, vaid säilitada liitriigi raames need õigussuhteid, mis peavad olema kahepoolses formaadis”.³⁶ Euraasia majandusliku lepingu ratifitseeris Valgevene parlament 2014. aasta oktoobris.³⁷

Vene diplomaat Babitš, nagu vene diplomaatidele kombeks, rääkis üpris ümmarguselt ning rõhutas Venemaa ja Valgevene pikaajalist koostööd ja partnerlust, kuid ilmselgelt kumab Kremli sammudest ja Babitši sõnadest Moskva soov survestada Minskit. Ilmselt võib liitriigi lepingu revideerimises näha Minski poliitilist survestamist. Märkimisväärne on ka asjaolu, et Venemaa Föderatsiooni uuel suursaadikul Minskis Mihhail Babitšil puudub iga-sugune diplomaaditöö kogemus välismaal, kuid ta „on eriesindajana saanud suured volitused edendada Venemaa huve Valgevenes ning mõjutada Valgevene juhtkonda kuuletuma Venemaa nõudmistele”.³⁸

Ei tasu unustada ka seda, et Vene diplomaat Mihhail Babitš on eriteenistuse taustaga. Välisluureameti aastaraamatus on mainitud: „Märk Venemaa soovist oma kontrolli Valgevenes suurendada oli näiteks Vene eriteenistuste taustaga Mihhail Babitši määramine 2018. aasta suvel uueks suursaadikuks Valgevenes ning ühtlasi Presidendi eriesindajaks kaubandus- ja majanduskoostöös.”³⁹ Moskva-poolne survestamine on paljutahuline ja väljendub mitmes valdkonnas. Lisaks poliitilisele survele on Moskva suurendanud majanduslikku survet, mis kestab juba aastaid. Näiteks ähvardab Venemaa tõsta Valgevenele müüdava nafta hinda maailmaturu hinnani, praegu on Venemaa nafta Valgevene jaoks maailmaturu hinnast 20% odavam.⁴⁰

34 Wikipedia.

35 Belrynok 2019b.

36 Belrynok 2019b.

37 Tass 2014.

38 Välisluureameti aastaraamat 2019: 24.

39 Välisluureameti aastaraamat 2019: 24.

40 Šraibman 2019; Klaskovskij 2019.

See Venemaa Föderatsiooni kaval taktikaline samm seoses nafta hinnaga tekitab Valgevenele suurt rahalist kahju.⁴¹ Mitme Valgevene majandusanalüütiku hinnangul võib Valgevene riik kaotada nende muudatuste tõttu juba 2025. aastaks 10,8 miljardit USA dollarit, mis on Valgevene majanduse jaoks märkimisväärne summa.⁴² Naftahinna vaidluse tulemus ei ole teada, seda võib vaid oletada.⁴³

Samas väitis Valgevene president 10. jaanuaril 2019. aastal toimunud nõupidamisel, et ei ole vaja ülehinnata Valgevene eelarvele tekkivat kahju, mida põhjustab Venemaa maksukäik, samas aga oleks otstarbekas „otsida teisi allikaid, mis saaksid seda kompenseerida”. Lukašenka rõhutas, et „seetõttu pole vaja arvata, et see on katastroof. Kui Venemaa juhtkond valib sellise tee ja ainukese liitlase kaotamise lääne suunas, siis see on nende valik. Meie neid sundida ei saa”.⁴⁴ Seega on Lukašenka arvestanud võimaliku arenguga, et Venemaa ja Valgevene suhted jahenevad veelgi ning et Valgevene pole enam Venemaa partner ja liitlane. Võib-olla ei soovigi Kreml teha Valgevenest Venemaa oblastit (kuid seda täpselt ei tea, sest Venemaal leidub ka selliseid, kes seda väga tahavad), kuid kahtlemata ihkab Moskva saada selle riigi oma lõpliku kontrolli alla: kontrollida selle relvajõudusid, majandust, rahandust (et oleks ühine valuuta Venemaaga – Vene rubla) jne. Sisuliselt tähendaks see Lukašenka võimu lõppu ja Valgevene suveräänsuse kaotust.⁴⁵

Anne Applebaum teeb omapoolseid järeldusi seoses Lukašenka olukorraga:

*Kuid pärast Venemaa sissetungi Ukrainasse 2014. aastal on Lukašenka püüdnud kaitsta oma iseseisvust ja kujundada teistsugust mainet, aeg-ajalt ignoreerides Venemaa nõudmisi, püüdes viia läbi mõnevõrra iseseisvat välispoliitikat ja isegi läänele mõeldud žestina vabastas oma poliitilisi oponente vanglast.*⁴⁶

Lukašenka on avalikult näidanud, et tõrjub Moskva väljapressimisi.⁴⁷ Näiteks väitis Lukašenka 2018. aasta detsembri keskpaigas järgmist: „Šantažeerida meid, üritada meid kallutada, panna meile põlv rinnale, ei too tulemusi. Me peame minema integratsiooni suunas meie rahvaste ühinemise nimel. Ma ei saa minna kaasa kulissidetaguste mahhinatsioonidega, kõik peab olema aus ja avatud.” Samuti rõhutas Lukašenka, et Valgevene ei astu Venemaa Föderatsiooni koosseisu ning et Moskva sügav integratsioon tähendaks Valgevene inkorporeerimist Venemaa koosseisu. Lukašenka ütles: „Ma saan aru nendest vihjetest: saate naftat, kuid hävitage oma riik ja astuge Venemaa koosseisu.” Lukašenka rõhutas ka, et sügava integratsiooni idee on tulnud Moskvast ja sisuliselt tähendaks see Valgevene kadumist. „Mõned räägivad, et me oleme valmis, et teie koos kuue oblastiga astuksite Venemaa Föderatsiooni koosseisu,” ütles Lukašenka. Kas Aleksandr Lukašenka ka päriselt nii arvab, seda ei tea. Võib-olla tahab Valgevene pikaajaline juht säilitada nägu oma valijate ja pooldajate seas, kuid samas võib see olla ka tema tegelik seisukoht.⁴⁸

Kuna Lukašenka saab aru, et kui see sügav integratsioon Venemaaga läbi läheks, siis tähendaks see sisuliselt tema võimu lõppu⁴⁹ ja ka Valgevene suveräänsuse lõppu, soovib ta ilmselt panna vastu Kremli survele ega nõustu sellega, et temast saab näiteks liitriigi asepresident. Valgevene diktaator ei taha mängida oma riigis teisejärgulist rolli, milleks Putin üritab teda sundida.

Seetõttu on alust arvata, et 2019. aasta jooksul ei vähene surve Minskile sugugi, hoopis vastupidi. Karta on, et see suureneb ja võib oodata Moskva uusi samme selles suunas (sh äraostmist, mõjutamist, šantaaži, manipulatsioone, infomõjutustegevust). Välisluureameti stsenaarium võib osutada väga tõenäoliseks: „2019. aastal süvenevad Venemaa ja Valgevene erimeelsused majandusküsimustes, mille tagajärjel võib taas päevakorda tõusta

41 Šraibman 2019.

42 Välisluureameti aastaraamat 2019: 245.

43 Zajats 2018; Manenok 2018.

44 Belrynok 2019a.

45 Applebaum 2019.

46 Applebaum 2019.

47 Applebaum 2019.

48 TUT.BY 2019.

49 Klaskovskij 2019.

surve Valgevene strateegiliste ettevõtete müümiseks Venemaale.”⁵⁰ Jätkub ka pidev surve Minskile, Valgevene juhtkonnale tervikuna ja Lukašenkale isiklikul tasandil. Näiteks kritiseeritakse teda väga palju Kremli kontrollitavates meediaväljaannetes.⁵¹

50 Välisluureameti aastaraamat 2019: 25.

51 Välisluureameti aastaraamat 2019: 25.

KOKKUVÕTE JA SOOVITUSED

Vladimir Putini režiim panustab palju sellesse, et Valgevene riik alla neelata ja siduda Minskit veel rohkem Moskva. Taotletakse Valgevene suveräänsuse lõplikku hääbumist. Valgevene president Lukašenka ja osa Valgevene juhtkonnast pole aga sellise arenguga sugugi nõus. Vaatamata Moskva suurenevale poliitilisele šantaažile, majanduslikule survele, infomõjutustegevusele, kriitikale ja manipulatsioonidele on Minsk näidanud üles teatud visadust seista vastu Putini agressiivsele ja pealetükkivale survestamisele, mis on mõnes mõttes omandanud hübriidisõja tunnused. On raske prognoosida, kuidas lõpeb see vastasseis, kuid üht-teist võib siiski oletada.

Moskval võib suure pingutusega õnnestuda neelata alla oma vasallriik Valgevene, samas võib Kreml sellega üle pingutada ja kaotada Valgevene oma mõjusfäärist nagu see juhtus Ukrainaga aastatel 2013–2014. Võib minna ka teisiti, kuna Kreml tegutseb nüüd ettevaatlikumalt kui Ukrainas ja teeb kõik, et Minskit oma haardest mitte välja lasta.

Esiteks: Moskva kardab, et Valgevenes võib juhtuda nii nagu juhtus Ukrainas, kus Moskva-meelne president Janukovitš kaotas riigi üle kontrolli ja seejärel ka võimu ning Ukraina libises Kremli haardest.

Teiseks: Lukašenka võib minna erru (nt tervislikel põhjustel), kuna pole teada, milline on ta tervislik seisund, ning Lukašenka mantlipärija ei pruugi olla nii karismaatiline ja tugev, et hoida võimu oma käes.

Kolmandaks: Venemaal on president Putini populaarsus tugevasti kahanenud ning Valgevene toomine Vene maailma ja selle liitmine Venemaaga suurendaks Putini populaarsust ja tooks uusi patriotismipuhanguid. See annaks Putinile taas võimaluse teha vangerdusi võimu kindlustamiseks. Putin võiks saada Venemaa ja Valgevene liitriigi presidendiks, mis annaks talle võimaluse olla taas mitu järgnevat aastat võimul.

Mida see võiks aga tähendada meie julgeolekule? Kolme Balti riigi ja Poola jaoks tähendaks Valgevene suveräänsuse hääbumine ja Moskva kontrolli suurenemine Valgevenes Kremli kohaloleku kasvu regioonis, mis annaks Kremli *modus operandi* le kui mitte uue dimensiooni tegutsemiseks, siis uusi võimalusi naabrite survestamiseks, hübriidohtude levitamiseks ning Euroopa julgeoleku ja ühtsuse lõhkumiseks.

Juhul kui Valgevenes puhkeks värviline revolutsioon, mis tooks kaasa kannapöörde Minski poliitikas, võiks see tähendada Venemaa Föderatsiooni agressiivset sekkumist Valgevene siseasjadesse, nagu tegi Moskva Ukrainas 2014. aastal. Sellel võib olla regiooni julgeolekule negatiivne mõju.

Lähtuvalt nendest võimalikest stsenaariumitest tasub Eestil ja teistel Baltimaadel ning Poolal panustada rohkem sisejulgeoleku arendamise, koostööle omavahel ja laiemalt terve Euroopa kontekstis.

Lisaks on vaja pidevalt põhjalikult jälgida neid sise- ja välispoliitilisi protsesse, mis Valgevene ja Venemaa suhetes toimuvad (eriti mis toimub kulisside taga), et õigel ajal märgata ja tabada indikaatoreid ja faktoreid, mis võivad osutada julgeolekuolukorra muutumisele ning Valgevenes Moskva kohaloleku võimalikule suurenemisele või Moskva hübriidsele (sh sõjalisele) agressioonile regioonis.

KIRJANDUS

- Applebaum, A. 2019.** Why the world should be paying attention to Putin's plans for Belarus. *Washington Post*, 4.1.2019, https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/why-the-world-should-be-paying-attention-to-putins-plans-for-belarus/2019/01/04/40c8d7cc-1043-11e9-831f-3aa2c2be4cbd_story.html?noredirect=on&utm_term=.5bc515a44316 (viimane külastus 29.01.2019).
- Belrynok 2019a** = Если Россия не заплатит компенсацию — это путь к потере единственного союзника в западном направлении — Лукашенко. *Белрынок*, 10.1.2019, <https://www.belrynok.by/2019/01/10/esli-rossiya-ne-zaplatit-kompensatsiyu-eto-put-k-potere-edinstvennogo-soyuznika-v-zapadnom-napravlenii-lukashenko/><https://www.csis.org/analysis/russia-and-%E2%80%9Ccolor-revolution%E2%80%9D> (viimane külastus 29.01.2019).
- Belrynok 2019b** = Сейчас идет инвентаризация всех положений союзного договора — посол Бабич, *Белрынок*, 23.01.2019, <https://www.belrynok.by/2019/01/23/sejchas-idet-inventarizatsiya-vseh-polozhenij-soyuznogo-dogovora-posol-babich/> (viimane külastus 12.03.2019).
- Bērziņš, J. 2015.** Russian New Generation Warfare is not Hybrid Warfare. – *The War in Ukraine: Lessons for Europe*, Editors: Artis Pabriks, Andis Kudors, The Centre for East European Policy Studies, University of Latvia Press, Rīga.
- Brzezinski, Z. 1997.** *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books.
- Carik J., Sivinckij A. 2016.** Беларусь в контексте противостояния Россия–НАТО, Центр стратегических и внешнеполитических исследований, Center for Strategic and Foreign Policy Studies, Minsk 2016.
- Cordesman, A. 2014.** *Russia and the “Color Revolution”*, Center for Strategic and International Studies, 28 May 2014, <<https://www.csis.org/analysis/russia-and-%E2%80%9Ccolor-revolution%E2%80%9D> (viimane külastus 28.01.2019).
- Howard, C.; Puhkov, R. 2014.** *Brothers Armed. Military Aspects of the Crisis in Ukraine*. Minneapolis, USA: East View Press.
- Dogovor** = ДОГОВОР О СОЗДАНИИ СОЮЗНОГО ГОСУДАРСТВА, [HTTP://WWW.SOYUZ.BY/ABOUT/DOCS/DOGOVOR5/](http://www.soyuz.by/about/docs/dogovor5/) (viimane külastus 04.02.2019).
- Dyer, Ch. 2018.** Don't stand so close to me! Belarus president fears Russia is trying to swallow up his nation as Putin urges greater political and economic union with three meetings in a month, 29.01.2018. *Mail Online*. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-6538055/Fears-Russia-trying-swallow-Belarus-Putin-moves-create-greater-union-neighbour.html>, (viimane külastus 01.02.2019).
- Franke, U. 2015.** *War by non-military means: Understanding Russian information warfare*. Stockholm: Totalförsvarets forskningsinstitut;
- Putin 2005** = Putin: NLi kokkuvarisemine oli 20. sajandi suurim katastroof, *Postimees*, 25.04.2005, <https://www.postimees.ee/1471945/putin-nli-kokkuvarisemine-oli-20-sajandi-suurim-katastroof> (viimane külastus 04.02.2019).
- Putin 2015a** = Путин: Я считаю, что русские и украинцы - это вообще один народ, разницы мы не делаем. 112UA, 17.8.2015, <https://112.ua/politika/putin-ya-schitayu-chno-russkie-i-ukraincy-eto-voobshhe-odin-narod-raznicy-my-ne-delaem-252644.html>, (viimane külastus 04.02.2019).
- Putin 2015b** = Путин назвал русских и украинцев единым народом. *Interfax*, 17.08.2015, <https://www.interfax.ru/russia/460776>, (viimane külastus 01.02.2019).
- Florja 1997** = Флоря, Б. Н. 1997. О некоторых особенностях ях развития этнического самосознания восточных славян в эпоху Средневековья — Раннего Нового времени // *Россия-Украина: история взаимоотношений*,

Отв. ред. А. И. Миллер, В. Ф. Репринцев, М., 1997. С. 9-27, <http://izbornyk.org.ua/vzaimo/vz02.htm> (viimane külastus 04.02.2019).

Klaskovskij 2019 = Класковский: Интеграция - конец для Лукашенко. Он будет упираться рогом..., Белорусский партизан, 11.01.2019 <https://belaruspartisan.by/politic/451245/> (viimane külastus 04.02.2019).

Manenok 2018 = Маненок, Т. Россия свернет «неограниченную» поддержку Беларуси, Белрынок, 12.07.2018, <https://www.belrynok.by/2018/07/12/rossiya-svernet-neogranichennuyu-podderzhku-belarusi/> (viimane külastus 04.02.2019).

Тымчук et al 2016: Тымчук, Д.; Карин, Ю.; Машовец, К. ; Гусаров, В. 2016. Вторжение в Украину: Хроника российской агрессии. Киев: Брайт Стар Пабблишинг.

Кошкина, С. 2015. Майдан. Нерасказанная история. Киев: Брайт Стар Пабблишинг.

McDermott, R. 2009. Zapad 2009 Rehearses Countering a NATO Attack on Belarus. – Eurasia Daily Monitor, Nr. 6 (179). <https://jamestown.org/program/zapad-2009-rehearses-countering-a-nato-attack-on-belarus/> (viimane külastus 01.02.2019).

Mölder, H.; Sazonov, V.; Värk, R. 2014. Krimmi liitmise ajaloolised, poliitilised ja õiguslikud tagamaad. I osa. – Akadeemia 12/2014, pp. 2148–2161.

Mölder, H.; Sazonov, V.; Värk, R. 2015. Krimmi liitmise ajaloolised, poliitilised ja õiguslikud tagamaad. II osa. – Akadeemia 1/2015, pp. 1–28.

Mölder, H.; Sazonov, V. 2018 Information Warfare as the Hobbesian concept of Modern Times – Principles, Techniques and Tools of Russian Information Operations in Donbass. Journal of Slavic Military Studies, 31 (3), 308–328.

Müür, K.; Mölder, H.; Sazonov, V.; Pruulmann-Vengerfeldt, P. 2016. Russian Information Operations against the Ukrainian State and Defence Forces: April-December 2014 in Online News. – Journal of Baltic Security, Vol. 2, Issue 1, 28–71.

Neneth, V. 2015. Venemaa riigikeskne hübriidsõda. Diplomaatia, 17.04.2015, <https://diplomaatia.ee/venemaa-riigikeskne-hubriidsoda/> (viimane külastus 12.02.2019).

Rácz, A. 2015. Russia's Hybrid Warfare in Ukraine: Breaking the Enemy's Ability to Resist. – The Finnish Institute of International Affairs. June 16. <http://www.fiia.fi/en/publication/514/russia_s_hybrid_war_in_ukraine/>. (viimane külastus 03.04.2019).

Rasporjaženie = Распоряжение президента Российской Федерации о военной доктрине Союзного государства, 19.12.2018, <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201812190032> (viimane külastus 01.02.2019).

Salum, K.; Saumets, A. (eds). 2018. Ten years after the Russo-Georgian war of 2008: Reflections on Hybrid warfare and Russia's political ambitions. Sõjateadlane 7.

Sazonov, V. 2017. Роль информационных операций Кремля в гибридной войне против Украины. – Марова С.Ф.; Балужева О.В. Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Маріуполь, 9 червня 2017, Маріуполь: Донецький державний університет управління, 239–242.

Sazonov, V. 2019a. Venemaa ja Valgevene gambiit: kas Moskva suudab Valgevene alla neelata? Diplomaatia, 187.

Sazonov, V. 2019b. Miks Venezuela sotsialismiekperiment läbi kukkus?, Postimees, 28.01.2019, <https://arvamus.postimees.ee/6509839/vladimir-sazonov-miks-venezuela-sotsialismiekperiment-labi-kukkus> (viimane külastus 01.04.2019).

Sazonov, V; Ventsel, A. 2018. Sõna saateks. Sõjaväeõppus Zapad 2017 Venemaa infosõja kontekstis. Sõjateadlane 8, lk 7–15.

Sayapin, S.; Tsybulenko, E. (ed.) 2018. The Use of Force against Ukraine and International Law. Jus Ad Bellum, Jus In Bello, Jus Post Bellum, Springer, The Hague, 2018.

Suhhankin, S. 2017. Zapad-2017: mida õppus õieti näitas? – Diplomaatia, 24.10.2017, nr 170. <<https://diplomaatia.ee/zapad-2017-mida-oppus-oieti-naitas/>> (viimane külastus 01.02.2019).

Surkov 2019 = Владислав Сурков. Долгое государство Путина. Независимая газета, 11.2.2019, http://www.ng.ru/ideas/2019-02-11/5_7503_surkov.html (viimane külastus 12.02.2019).

Šraibman 2019 = Шрайбман, А 2019. Шрайбман назвал самый вероятный сценарий конфликта Минска и Москвы. Gazeta.by, 21.01.2019, <https://gazetaby.com/post/shrajbman-nazval-samyj-veroyatnyj-scenarij-konflik/149744/> (viimane külastus 04.02.2019).

- Tass 2014** = Парламент Белоруссии ратифицировал договор о Евразийском экономическом союз, Тасс, 09.10.2014, <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1496150> (viimane külastus 34.04.2019).
- Tolkacheva 2018** = Толкачева, Е. 2018. «Единая Конституция, валюта, суд». Что из Договора о Союзном государстве так и осталось на бумаге. TUT.BY, 15.12.2018, <https://news.tut.by/economics/619244.html?crnd=6850> (viimane külastus 01.02.2019).
- TUT.BY 2018** = Президент — о словах Медведева об «углубленной интеграции»: Шантажировать нас бесполезно. TUT.BY, 14.12. <https://news.tut.by/economics/619170.html> (viimane külastus 06.02.2019).
- Ventsel, A.; Sazonov, V.; Saumets, A. 2018** (toim.). Zapad 2017 infosõja kontekstis, Sõjateadlane 8, KVÜÖA.
- Wikipedia.** = Молочные войны, https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%87%D0%BD%D1%8B%D0%B5_%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D1%8B (viimane külastus 03.02.2019).
- Wilk, A. 2017.** The Zapad-2017 Exercises: The Information War (for Now). Centre for Eastern Studies (OSW), 04.09.2017. <<https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2017-09-04/zapad-2017-exercises-information-war-now>> (viimane külastus 01.02.2019).
- Zajats 2018** = Заяц, Д. Чем закончится нефтяной спор с Россией. Naviny.by, 20.08.2018, <https://naviny.by/article/20180820/1534739667-chem-zakonchitsya-neftyanoj-spor-s-rossiej> (viimane külastus 01.02.2019).
- Välisluureamet 2019** = Eesti rahvusvahelises julgeolekukeskkonnas 2019, Välisluureamet, <https://www.valisluureamet.ee/pdf/raport-2019-EST-web.pdf> (viimane külastus 12.03.2019).